Корсика: регіональна чи регіоналізована культура?

Жорж РАВІ-ЖОРДАНІ

RÉSUMÉ

***Georges Ravis-Giordani.* La Corse: culture régionale? culture régionalisée?**

S'interrogeant sur la notion de culture régionale, l'auteur montre qu'on peut mieux la comprendre si on l'analyse comme le résultat d'un processus d'assimilation d'éléments importés des deux horizons principaux de référence, l'Italie et la France. La modernisation rapide de l'agriculture, le tourisme, l'immigration, l'introduction massive de l'argent dans les rapports sociaux ont profondément modifié les conditions d'existence, de reproduction et de transmission de la culture ancienne, née dans le cadre de la communauté villageoise. Celle-ci demeure pourtant aujourd'hui un référent plus ou moins fantasmé.

Mots-clés: *Corse. Culture. Insularité. Immigration. Tourisme.*

SUMMARY

***Gorg Ravi-Jordani.* Corsica: regional whether regionalized culture?**

Being focused on concept of regional culture, the author proves, that for better its understanding we should consider it as a result of assimilation process of elements introduced by two main countries — by Italy and France. Fast modernization of the agriculture, the tourism, immigration, wide attraction of money in sphere of social connections have considerably changed the conditions of existence, reproduction and transfer of ancient culture, which has arisen within the framework of a village community. However, the village community today remains, mainly, illusive reference point.

Key words: *Corsica. Culture. Island character. Immigration. Tourism.*

Корсика — це саме той випадок, коли фізичне відмежування того, що називають регіоном, не викликає проблем. Острівний характер наділяє її непохитними кордонами. Однак чітка окресленість цих кордонів не виключає питання їх відповідності межам у сфері культури. Не слід забувати, що, за Бенвеністом, слово «регіон» походить від латинського regio, яке, у свою чергу, утворилося від дієслова *regere*. Для *rex*, особи наділеної релігійною владою, *regere fines* означає — окреслювати межі певного простору, як правило, священного: міста, храму та, в широкому розумінні, простору, в якому вона є центром, першоосновою; таким чином, це — простір, який сам себе визначає[1]. Проте в даному контексті це слово, здається, взяте не в своєму архаїчному значенні. У сучасній французькій мові «регіон», навпаки, означає простір, що визначається стосовно ширшого цілого, і є відокремленим. Отже, регіон є територіальною одиницею, що виділяється на тлі більшої територіальної одиниці, держави, й одночасно відрізняється від неї. Даючи таке визначення, ми недалекі від твердження, що будь-яка регіональна культура певною мірою окреслена межами певного регіону, принаймні тими кордонами, які встановлюються для регіону, або для території, що набула статусу регіону.

Чіткі межі, невизначений орієнтир

Корсика, як і будь-який острів, має чіткі межі, визначені природою, натомість її історична ірреальність (у кожного острова — принаймні своя) є насправді значно складнішою. Порівняно з усіма континентальними регіонами Франції, Корсика має самобутній характер.

Корсика, що є французьким островом, історично та за культурою належить до італійського простору: одинадцять кілометрів відділяють її від Сардинії, сімдесят — від тосканських берегів, триста — від Марселя[2]. І справа не лише у відстані: переважна більшість вітрів дме в напрямку Італії. Та лише з другої половини XIX століття пароплави «пришвартовують» її до французької землі. У цей час французька мова витісняє італійську в нотаріально завірених актах[3]. У 1802 році постановами Міота було впроваджено податковий та митний статут, що перетворює Італію на комерційний орієнтир Корсики. Розвиток сільського господарства й використання лісів щороку, з жовтня по травень, приваблюють натовпи італійських працівників; після приходу до влади Муссоліні ця імміграція набуває більше політичного, ніж економічного характеру. Так у міжвоєнний період на Корсику переселяться деякі італійські антифашисти, які братимуть участь у боях руху Опору. Протягом останніх п'ятнадцяти років італійці становлять у середньому половину іноземних туристів, які проводять літо на острові.

Відірваність острова від Франції має й інші наслідки: простір Корсики ніколи не був зв'язаний ні з розвитком Парижа, ні навіть з розвитком великої метрополії, як, наприклад, Нижня Бретань була структурована такими небретонськими метрополіями, як Ренн або Нант; як Аквітанія — Бордо чи Тулузою; Лангедок — Монпельє; Прованс — Марселем.

До цього додається також входження острова до складу Французької держави. Це приєднання поставило крапку на ефемерному, але світлому існуванні незалежного корсиканського народу: у регіоні правління належить династіям та знатним особам, родовід яких сягає в глибину століть, але ними управляє «сильна рука» людини на ім'я Паскаль Паолі, якого надихають італійські ілюмінати та французькі просвітителі Вольтер і Руссо вважають його своїм, Сполучені Штати Америки поглядають з-під лоба, у той час як революціонери 1789 року, повернувши його з англійського вигнання, ставлять Паолі на чолі нового департаменту, *«невід'ємної частини держави»* (декрет від 30 листопада 1789 року). Точніше сказати просто неможливо.

«Вирушивши» здалеку, щоб стати частиною Франції, Корсика має пройти довгий шлях у XIX столітті. Наполеонівська легенда, відроджена Другою імперією, осяє цей шлях; саме така *своєрідність* (народження Імператора в Аяччо), яку підхопила загальна думка у зв'язку з подіями реальної історії, стає корсиканською *особливістю*, а отже, невід'ємною складовою частиною французької душі[4].

Проте потрібен був час, щоб відбулася ця зміна. Липнева монархія та особливо Друга імперія і Третя республіка змінять адміністративний, політичний, економічний простір острова та уявлення про походження корсиканців. Протягом цього періоду підпорядкування, утихомирювання Корсики сприймається в контексті формування Французької держави. Генуя задовольняється тим, що міцно тримає політичний та економічний плацдарми, якими були міста-порти: Бастія, Кальві, Аяччо, Боніфачіо, Порто-Веккіо. Франція запровадить адміністративний поділ, що є також і *політичним*. Після закінчення Великої французької революції тут нараховують залежно від епохи від 4-х до 5-ти округів, 62 кантони, 360 комун. Саме на рівні кантонів, межі яких у більшості випадків збігаються з межами колишніх *pieve*, найбільше виявляється державне правління: жандармерія, мировий суд, податкова служба, рідше — навчальні заклади (колежі). Комуни контролюються переважно префектом. Правління в них належить обраному меру, політика якого за змістом та обраними цілями є продовженням політики боротьби колишніх родин. Періодичність виборів на Корсиці така ж, як і всюди. Понад століття впливу Французької держави — республіки за формою правління — є надзвичайно важливим[5].

Корсиканці також є суттєвим елементом розбудови Французької колоніальної імперії, в якій їх демографічна вага є досить значною[6]. Слід ураховувати і ту роль, яку вони відіграють в управлінні континентальної Франції. Так, упродовж понад століття корсиканці становлять значну частину французької нації, *і надто особливо тоді, коли йдеться про республіканську та «просвітницьку» її форми*[7]. Що стосується корсиканців, які залишили острів, але ніколи не втрачали з поля зору землю, де вони народилися, помітними є наслідки впливу цієї корсиканської «діаспори» на аванпости Французької республіки. До того ж більшість із них повернулася до своєї «країни». Вони привнесли до корсиканського суспільства досвід, авторитет і нові ідеї. У молодості я особисто знав багатьох служителів республіканської ідеології Третьої республіки: викладачів, військових і колоніальних службовців, які все своє життя працювали для того, щоб поєднати ці дві культури, нерідко виявляючи справжню «акробатичну» майстерність. Згідно з відомим висловлюванням, «передусім вони французи, але корсиканці — назавжди», вони ніколи не розмежовували ці дві ідентичності.

Корсиканці були втягнені в історичні події, пов'язані з Третьою та Четвертою республіками, починаючи від розбудови колоніальної імперії і закінчуючи її відчайдушною обороною, яка з 1950 по 1962 роки була неодноразово заплямована поразками, зрадами, злочинами проти людства та приниженням. Вони пройшли через війну 1914—1918 років (близько 20 тис. жертв) і рух Опору (де переважали комуністи), який, завдяки підтримці військ Жіро, звільнив Корсику у вересні 1943 року.

Усвідомивши згодом весь масштаб того болю та лиха, можна краще зрозуміти, в яких умовах розвивається, починаючи з шістдесятих років, рух за відродження культури, економіки, соціальної сфери, який, незважаючи на позитивні досягнення (система обласної автономії, самоуправління, національний фактор) набуватиме все більш радикальної та насильницької військово-політичної структури. Фронт національного визволення Корсики (FLNC), починаючи з простої «пропаганди зі зброєю в руках» у сімдесятих роках, що перетворює насильницькі дії на політичну стратегію, поступово пройде через роздроблення на сектори та незалежні осередки, через міжусобні сутички і, як логічне завершення, це призведе до війни (внутрішньої та зовнішньої), до шантажу та змови з представниками уряду[8].

Я нагадую про ці зміни та їхні наслідки тільки тому, що в цьому суспільстві наявність зброї (найчастіше мисливської) є показником «справжнього чоловіка», а на тлі підпільної боротьби виросли покоління молодих корсиканців, яким на сьогодні виповнилось двадцять-тридцять років.

Намальований на всіх стінах, образ *ribellu* (чоловіка у масці, що стоїть на одному коліні, тримаючи автомат Калашнікова) швидко став символом для багатьох молодих людей, які носять його у вигляді татуювання на грудях, або малюнка на брелоках. Менш поширеним, але не менш символічним є образ Корсики, стилізований під кинджал, який носять на шиї як жінки, так і чоловіки. Це захоплення тривало досить довго, але зараз, здається, воно втрачає підґрунтя, хоча стилізовану Корсику все ще купують, у тому числі й туристи.

Культура: асиміляція?

Усе, сказане про особливий зв'язок корсиканського «регіону» з усією територією Французької держави, дозволить зрозуміти, чому я вважаю, що регіональна культура є регіоналізованою. У випадку з Корсикою я б навіть сказав, що вона двічі регіоналізована завдяки послідовній, почерговій або одночасній належності до Італії та Франції. Якщо погодитися з таким поясненням поняття регіональної культури, можна припустити, що воно має зміст лише тоді, коли культура визначає регіон, а не регіон окреслює культурний простір. Отже, питання полягає не в тому, *яка специфіка корсиканської культури, а в тому, яка особливість культури дозволяє їй розвиватися на території з чіткими межами, що зветься Корсикою*.

Такий процес «регіоналізації», асиміляції, «корсикізації» зовнішніх культурних елементів поширюється швидко на всьому острові, тому що адміністративні й політичні дії центральної влади не обмежені поділом корсиканського простору і навіть сприяють його уніфікації[9]. Ми можемо це побачити на яскравому прикладі загального виборчого права, коли рішення корсиканців можна назвати «клановими»: кожний вільний громадянин віддає свій голос згідно з традиціями та інтересами своєї родини[10] і рідко — за власним міркуванням. Те саме стосується і встановлення контролю над судовою структурою, яку Жак Баске називає «судовою вендетою». Замість того, щоб убивати своїх ворогів, корсиканець зробить усе можливе, щоб їм винесли найжахливіший вирок: знайде лжесвідків, погрозами змусить справжніх свідків замовчувати несприятливі факти, завоює прихильність присяжних, дасть зрозуміти деяким із них, що краще їм не брати участі у судовому засіданні. Це відбувається і зараз.

Враховуючи, що Корсика розташована в серці Середземного моря, можна навести приклади і з інших сфер життя: так, Ренні Пекке-Барбоні дослідила, як острівний жіночий одяг змінювався у XVI ст. під впливом тосканської моди, потім, у XIX ст., — під впливом континентальної французької моди. За даними її дослідження, закрита жіноча сукня з чорного шовку, ознака буржуазної розкоші, проникає на острів та конкурує з яскравими кольорами одягу в мікрорегіонах. Після економічної кризи кінця століття та розповсюдження синтетичних тканин, чорний колір починають використовувати для всіх тканин, завдяки чому корсиканська жінка завжди нагадує вдову. Війна 1914-1918 років підсилить цей процес до такої міри, що корсиканці зроблять одяг чорного кольору національним[11]. Крім того, як зазначає Ренні Пекке-Барбоні, чорний фетровий капелюх з широкими полями у XIX ст. був головним убором італійських сезонних робітників, але пізніше він використовується в чоловічому костюмі корсиканця, замінюючи червоний або коричневий шерстяний берет, що звисає з одного боку, який назвали *barretta misgia*, або більш пишно — *barretta pinzuta* (модний берет з континенту). Корсиканська культура все «перетравила», асимілювала, корсикізувала.

Те саме стосується і мови. Франко-корсиканська мова, тобто формальна корсикізація французьких іменників або виразів, широко вживана поряд із просторічною корсиканською (переважно північного діалекту), яку всі корсофони начебто розуміють (деякі пуристи говорять про «корсиканське есперанто»). Протягом кількох років спостерігається зворотний лінгвістичний процес: корсиканські слова французуються і вживаються як свого роду жарт. Щось на зразок колонізації, що повернулася спиною до колонізатора. Так, наприклад, кажуть: *nous étions en train de puttachjer* (вимовляється «puttatier»), використовуючи похідне слово від корсиканського *puttachju* — «чутки», тобто «ми пліткували». А ось який приклад наводить Жак Т'єр: у фразі *au col de l'Arinella, la voiture, elle a spazzé* використовується корсиканське дієслово *spazza*, щоб сказати «в Арінелльській ущелині машину занесло».

Асиміляція відбувається і на рівні національної кухні, релігійного живопису або архітектури будинків: «palazzi» у XIX ст. будувались для «Cap Corsins»[12] (жителів Мису Корсика) та «Balanins» (жителів Баланьї). Цей стиль повертається з Америки, де італійські будівельники збагатили його новим типом будинків (квадратної форми з чотирискатним дахом, розташованих посеред саду для відпочинку) досі невідомим на Корсиці.

Таким чином, стає зрозумілим, що досі немає жодної можливості знайти визначення корсиканської культури за допомогою каталогізації її специфіки, так як це могли зробити антропологи в інших культурних сферах.

Тимчасова модель

Отже підемо далі і, ризикуючи бути суб'єктивними, спробуємо спочатку визначити характерну культурну ознаку, яка дозволить краще зрозуміти всі інші, внесе більше ясності. Звичайно, можна запитати, чому я не починаю з якоїсь «важкої» структури, як то сільська громада або родинні зв'язки. Тому що я хотів почати з культурної ознаки, яка б була досить функціональною *в сучасному корсиканському суспільстві*; у процесі дослідження всі елементи можна буде розглянути один за одним.

Використовуючи всі свідчення, які ми маємо з XVIII ст., та проводячи протягом останніх тридцяти років спостереження на місцях, ризикнемо стверджувати, що найяскравішою рисою стосунків між корсиканцями є *характерна природна схильність до спілкування «віч-на-віч»* (*face-à-face*). Вона виявляється у побуті та спілкуванні, тобто в тому, як корсиканці живуть, ходять, говорять. Наприклад, коли зустрічаються двоє чоловіків, то навіть, якщо вони недавно бачились, вони цілуються, обнімаються, наближаються один до одного під час розмови, інколи по черзі підходять та відходять, тобто один відходить, потім підходить до іншого, який у свою чергу відходить. Якщо корсиканці йдуть поруч, ті самі рухи вони роблять з одного боку в інший. До речі, термін «toucher» (торкатися) вживається, якщо людина звертається до когось, щоб попросити про послугу, допомогу, пораду. Часто кажуть: «on a touché untel» або «on l'a fait toucher». *«Tocca a me»* означає не «ça me touche» (це мене стосується), а «c'est mon tour» (моя черга). Можна навіть стверджувати, що стосунки з іншими встановлюються за допомогою дотику.

Але є й інше значення спілкування «віч-на-віч»: навіть у найпозитивніших ситуаціях (родинні зв'язки, дружба, кохання) — це спосіб кожного показати своє місце у стосунках[13]. Чим закритішим є соціальний простір — через складні та стримані сімейні взаємини або через суперництво в сім'ї, відокремленість території, нарешті, острівний характер, що становить перепону для будь-якого острівного суспільства, — тим визначенішим стає простір особистості, і його треба захищати. Період від Другої імперії і до кінця колоніальної імперії для корсиканців був, як ми бачимо, епохою виходу у світ. Натомість протягом останніх сорока років під впливом економічної кризи він став не таким стрімким, однак засоби масової інформації, туризм та нова хвиля імміграції жорстоко зіштовхнули Корсику зі складним, незрозумілим світом.

Стосунки «віч-на-віч» не завжди мають позитивний характер і відбуваються по-різному. Якщо мова йде про супе-

речку, тіла зближуються, *але не торкаються*; найменший дотик обов'язково стає причиною фізичної сутички, що інколи може призвести до смерті. У такій ситуації достатньо слів і жестів, щоб з'явився контакт між двома ворогами. Не так давно такі стосунки близькості — відчуженості можна було побачити між чоловіком і дружиною, братом і сестрою, коханцями. Розмова також є формою важливого «фізичного» контакту[14]. Під час знайомства у корсиканському суспільстві мова найчастіше переповнена словами, значення яких важко зрозуміти. І хоч старе прислів'я говорить: *«petra lampata e parola detta un si ripiglianu piu»* («Слово не горобець — вилетить, не піймаєш», або дослівно «Кинутий камінь та сказане слово ніколи не повернуться»), корсиканці витрачають багато зусиль для того, щоб пояснити те, що вони сказали, повернутися до того, що «недочули», неправильно зрозуміли. Ці виснажливі, неспокійні взаємини добре описані в романах Анжело Ріналді.

Взаємини «віч-на-віч», тілесна близькість, так само як для двох чоловіків або двох жінок звичка триматися під руку або за плечі (для жінок — за талію), є звичними для країн Середземномор'я, від Греції до країн північно-західної Африки (MAGHREB). Такі звички притаманні не лише корсиканцям, але я можу зробити припущення, що саме така поведінка дозволяє зрозуміти основний аспект культури. Характерною ознакою цих взаємин є те, що вони відбуваються і без посередництва, і без посередника: жодних грошей, жодних «папірців». Суть полягає у протистоянні: дружньому, любовному чи ворожому.

Така характерна риса поведінки могла б розкрити інші риси і насамперед ту, з якої я б хотів почати: надзвичайно сильний вплив родинних зв'язків, сім'ї, що є саме тим середовищем, де починає розвиватися особистість та завершується її формування. Саме в межах родинної групи, родинної організації та політичного клану (що є її продовженням, хоч і має іншу сутність) будуються дружні або ворожі взаємини. Корсиканська приказка стверджує: *Якщо у тебе немає ворогів, у тебе немає і друзів*; але й інше формулювання буде правильним: група (сім'я або клан) «всмоктує» дружні та, особливо, ворожі стосунки між окремими її членами. Саме в ній усе зароджується та розчиняється.

Гостинність, якою б теплою вона не була, є не лише виявом відкритого ставлення, а й спробою завоювати прихильність іншого, самоствердитись у нерівному протистоянні, де привітний хазяїн із самого початку має перевагу, яка зобов'язує його домінувати у вияві великодушності. Але одного дня взаємини можуть змінитися, оскільки вже сьогодні вони є нерівними. Так, у корсиканській мові немає слова «дякую», а використовується вираз *«a ringraziàvi»,* який можна було б перекласти як «я вам за це віддячу» *«je vous revaudrai ça»,* буквально: «я віддячу вам одного дня»). З огляду на економічні, соціальні і політичні умови, в яких до п'ятдесятих років формувалася корсиканська культура, щоденне життя сільської громади також характеризується незначними зіткненнями, що часто мають ознаки заздрощів, *invidia*, у яких корсиканці ніколи не зізнаються, але які виявляються у словах та діях. Звичайно, політичне життя, зокрема на місцевому рівні, керується цією логікою двосторонніх зіткнень між двома лідерами, підтримкою кожного з яких є клан та рідня — *partitu* та *contrapartitu*. Взаємини «віч-на-віч» також присутні у традиційній практиці перехресних рим — *chjam'e rispondi*, коли два імпровізатори «змагаються в поезії» перед уважною веселою публікою. Кожен із суперників має право виголосити одну строфу у вісім римованих віршів, яку підхоплює інший; це може тривати годинами, поки один з них не переможе або поки втома обох суперників і глядачів не поставить крапку у змаганні.

Значне культурне зрушення

Проте соціальні та економічні умови, в яких 20—30 років тому розвивалися ці взаємини, швидко змінюються під впливом багатьох факторів, як-от: розвиток туризму, масове залучення грошей у сферу суспільних відносин, приїзд нових іммігрантів з 1962 р. — португальців і жителів країн північно-західної Африки, швидка урбанізація.

Почнемо з урбанізації: з 1954 до 1999 р. відсоток населення, яке мешкало в урбанізованих комунах, збільшився з 39 % до 63 % (Аяччо, Бастія та Порто-Веккіо — 53 %). Причини таких змін різні: крах дрібного сільського господарства та традиційного тваринництва, збільшення терміну шкільного навчання, старіння населення. Це звичайні процеси. Але для урбанізованих корсиканців важливим є підтримування міцних реальних чи бодай символічних зв'язків з їх рідними селищами: саме туди вони повертаються, тільки-но це стане можливим завдяки подовженим канікулам чи відпустці, навіть якщо для молоді занадто спокусливим є бажання повернутися до міста, де на неї чекає необхідне спортивне обладнання та відпочинок, до якого вона вже звикла. Громадська думка, яка існує в селах, особливо щодо дівчат, значно обмежує там їх свободу порівняно з містом.

Проживання в містах вимагає більших витрат (випадкових та обов'язкових), ніж у селах: потрібно сплачувати за оренду квартири, у той час як у селі є власний дім; необхідно купувати більше їжі — у селі вона безкоштовна завдяки власному городу, полюванню, інколи риболовлі. Отже гроші стають невід'ємною частиною щоденного життя: потрібно вміти рахувати, жертвувати частиною вільного часу, щоб заробити «на стороні». Наймана праця стала дуже поширеним явищем: у 1954 р. працюють 52 % активного населення, у 1999 р. — їх уже 81 %, майже стільки ж, як і у Франції (в середньому 90 %). Те, що гроші (зарплата й надбавки) стали посередником у взаєминах між людьми, нині для Корсики є надбаним явищем, якого не було принаймні у попередніх поколінь.

Розвиток туризму також суттєво змінив ставлення до грошей у тій галузі, де раніше вони були заборонені, а саме у взаєминах з іноземцями. Ми побачили, що одним із виявів гостинності є здобуття прихильності іншої особи у взаєминах «віч-на-віч», заснованих на понятті людської честі. Йдеться про завоювання прихильності людини, поваги. У XIX ст. мандрівники розповідали, що, коли гості виходили з будинку, хазяїн супроводжував їх до меж комуни і давав один або кілька рекомендаційних листів для друзів, щоб їх так само тепло приймали. Дорогою він ішов разом з ними, точніше — трохи попереду. Раніше іноземці приїздили рідко. Іноземець цікавився та поважав звичаї країни і розумів, що змінює звичний плин щоденного життя, але

для того, хто його приймав, він був особливим співрозмовником; його приймали, як короля, який у свою чергу робив і хазяїна королем завдяки грі у взаємну гостинність.

Сьогодні приїздять тисячі і мільйони впевнених у собі іноземців, і взаємини з ними ґрунтуються на грошовій основі, бо всі хочуть добре жити. Можливість заробити чимало грошей, встановлюючи високі тарифи на оренду житла, є великою спокусою[15]. Старі моделі поведінки не лише більше не діють, а й у світлі ринкових відносин стають позбавленими сенсу, незрозумілими, дивними. Вони навіть створюють певні перешкоди.

Проте не лише туризм увів гроші у людські взаємини. Розвиток сучасного сільського господарства спричинив ті самі зміни. Починаючи з 60-х років на напівзруйнованій соціально-економічній основі намагалися за кілька років створити досконалу динамічну економіку. За десять років, з 1962 по 1972 рік, площа, відведена під виноградники на Корсиці, зросла з 6 до 31 тис. га. Заборона шампанізації у 1972 р. змусила виноградарів купувати італійські сусла та вино, що значно послабило всю галузь виноградарства: контрабанда, «фінансова» контрабанда, непомірна заборгованість призвели до кризи. Якими б не були причини (а їх чимало), все ж викриття цих скандалів Корсиканським регіональним фронтом (ARC), символічна облога винного льоху в Алерії Едмондом Сімеоні та трагічні сутички, що сталися після цього (за два дні було вбито трьох жандармів), надали справі державного значення.

З того часу насильницькі дії та політична боротьба супроводжуватимуть послаблену економіку. Частина діячів, на яких лежить профспілкова, суспільна та політична відповідальність, «висмоктують» кошти, за допомогою яких держава марно намагається боротися з насильством, погрожують податками та поліцією чиновникам, що «сунуть свого носа» у їхні справи. Поступово такі дії повністю руйнують суспільство[16]. Мораторій на службові та політичні борги швидко призводить до виникнення неправової ситуації, яка стосується лише певної частини людей, але спотворює все навкруги, створює бажання та спокусу чинити так, як це роблять вони.

Про регіональну культуру не можна говорити, не згадавши про імміграцію. Протягом століть вона становить частину історії острова. Спочатку іммігранти прибували з тосканських берегів, пізніше — з усієї Італії, а протягом останніх сорока років — переважно з країн північно-західної Африки. Про імміграцію я згадав з двох причин. По-перше, Корсика після приєднання до королівства Франції була відірваним *Mezzogiorno (Півднем)*. Протягом останніх двох століть, а особливо в період загальної кризи, яка охопила сектори традиційного сільського господарства та нової промисловості[17], Корсика відігравала роль економічного й соціального «шлюзу» між Італією та Францією. Найбідніші корсиканці, збанкрутілі внаслідок кризи кінця XIX ст., знаходять вихід в орієнтації на французьку армію та адміністрацію. Італійські іммігранти, що виконують замість них роботу на виноградниках, роботи з лісозаготівлі, видобування деревного вугілля, являють собою вразливішу та покірнішу робочу силу. Аж до Другої світової війни вони підтримували немічну економічну систему, яка давала прибуток сільській буржуазії Корсики, але відкинула на багато десятиліть назад прогрес у сільськогосподарському секторі.

З 60-х років починається імміграція населення з країн північно-західної Африки, яка, однак, відбувається за нових економічних та моральних умов — розчарування від розвалу колоніальної імперії, у створенні якої корсиканці брали активну участь[18]. Іммігранти з цих країн північно-західної Африки з року в рік приїздять до міст, а особливо до сіл, де інколи становлять значну, навіть більшу частину активного населення, але вони перебувають у тіньовій зоні, це, так би мовити, невидимі іммігранти, за допомогою яких стверджується Корсика.

Поява іноземних туристів (здебільшого — італійців), іммігрантів (найпотужніша хвиля з країн північно-західної Африки) — усі ці змішування на соціальному та культурному рівнях відбулися за кілька десятиліть. Можна припустити, що між туристами, які платять гроші за споживання природних багатств (а інколи навіть і культурних надбань) Корсики, та «Arabi», які беруть відповідну суму грошей і створюють частину багатств острова, перебувають корсиканці, покликані прокладати нові шляхи до своєї ідентичності.

Можна вважати, що нині існують два типи культурних взаємин, за якими можна поділити корсиканців. Перший тип: люди, які не залишали сільського способу життя або досить давно до нього повернулись (кількість таких людей постійно зменшується). Вони вільно розмовляють корсиканською мовою мікрорегіону або навіть окремого села, працюють і продовжують спілкуватися, як вони це робили в дитинстві. Матеріальні умови їхнього життя змінились: облаштовані будинки, телефони, автомобілі, приїзд вуличних торговців у їхні села полегшили життя. Зимові вечірні посиденьки відбуваються рідко, але від весни до кінця літа такі зустрічі на свіжому повітрі тривають досить довго, оскільки багато місцевих жителів бажають відроджувати старовинні звичаї, принаймні посперечатися про минулі події. Однак ці жінки та чоловіки, переважно вже немолоді люди, задоволені існуючим станом культури, не піклуються про те, щоб виховати на ній наступні покоління; вони лише намагаються передати її частку, зрозумілу для наймолодших. Інший тип (досить поширений) — це ті корсиканці, які живуть та працюють у містах і на периферії великих міст. Найчастіше вони розмовляють французькою, навіть якщо є корсофонами, тому що живуть у франкомовному середовищі. Для найбільших патріотів *відродження* культури, *riacquistu*, здається невід'ємною частиною глибоких змін у корсиканському суспільстві. Незважаючи на те, що захист культури найчастіше є справою чоловіків, жінки почали заявляти про своє існування, про свої бажання та судження[19]. Різні покоління мають різний спосіб життя, і найчастіше ці два полюси наявні в межах однієї сім'ї. Саме в сім'ї, яка ще й сьогодні залишається одним із найнадійніших інститутів острівного суспільства, відбувається їх взаємопроникнення. У такій сім'ї, яка обмежується вузьким колом близьких родичів, інколи однієї родини, не без певної напруги, уживаються молоде та старе покоління[20], взаємодіють традиційна та сучасна культура. З очевидних причин немає упевненості в тому, що таке жваве спілкування триватиме досить довго.

Примітки

[1] У корсиканській мові є однокореневий еквівалент «rughjone», що означає «простір зі встановленими за домовленістю межами». Так кажуть про пасовисько, яке орендував пастух у власника, протиставляючи «invistita», що означає пробіг, протяжність та, в широкому значенні, простір, обмежений непередбаченим переміщенням покинутої отари, яка його заселяє.

[2] Не треба забувати, що в 1769 р. графство Ніцца не належало Франції.

[3] Протягом усього періоду Ризорджименто Корсика є найближчим притулком для політичних вигнанців з папських держав та великого герцогства Тосканського. Про це йдеться у книзі: Pierre Villa «La maison des Viale».

[4] «Французький імператор корсиканського походження стає символічним лідером на довгий період, під час якого виявляється саме корсиканський спосіб його життя як члена національної французької громади» [Antoine Casanova, 1996: 495].

[5] Цей аналіз узято з опублікованої раніше статті [Ravis-Giordani, 2001].

[6] Навівши лише декілька цифр у своїй дисертації «Еміграція корсиканців у період французької колонізації», Жан-Туссен Стефані вважає, що у 1946 р. кількість корсиканців у колоніях становить 281 чоловік на 100 тис. жителів, у той час як середній показник по країні становить 56 чоловік на 100 тис. жителів. А Франсіс Помпоні [1981, т. 6] наводить результати соціологічного опитування, за якими у 1934 р. серед колоніальної адміністрації нараховується 20 % корсиканців (серед підлеглих колоніальної армії — 22 %).

[7] Звичайно, я вживаю це слово у переносному значенні, але залишаю той зміст, яким наповнила його колонізаторська ідеологія.

[8] Це було досліджено у багатьох працях та статтях про націоналізм; останнім часом більшість історичних лідерів націоналізму опублікували праці, в яких вони підтверджують та доповнюють це дослідження.

[9] Замислюючись над цією уніфікацією, еміграцією корсиканців на континент та в колонії, обов'язковою військовою службою, Міroir наділяє корсиканців, що прибули з різних мікрорегіонів острова, усвідомленням, що їх об'єднує як корсиканців і відрізняє від жителів континенту — Pinzuti.

[10] Мені розповідали, що коли лікар Шарль Дзуккареллі, генеральний радник кантону Сермано у міжвоєнний період, здійснював своє передвиборче турне, деякі з його пацієнтів казали йому: «Ви добре знаєте, лікарю, що ми з вами не погоджуємося, але можете не хвилюватися, ми проголосуємо за вас». І в день виборів один або два голоси сімейного клану були віддані за нього.

[11] M. Mauzé розповідає, що індіанці з племені квакіютль вимагали визнати частиною своєї самобутності забутий потлач (який описує Франц Боас), який був лише зміною тривалої традиції.

[12] Cap Corsins — жителі Кап Корс (Мису Корсика); Balanins — жителі Баланьї.

[13] У всіх сферах щоденного життя корсиканське суспільство, як і будь-яке середземноморське суспільство, на весіллі або у стосунках між братами та сестрами кожній статі приписує особливі правила поведінки.

[14] У червні 2000 р. на Корсиці в середньому було 56 мобільних телефонів на 100 чоловік. За цим показником Корсика була другим серед усіх регіонів Франції після Іль-де-Франс.

[15] Оренда будинку в найми влітку на один тиждень приносить стільки ж доходу, як оренда за один рік. Часто ці два типи поєднують, усупереч правилам укладання договору про найм.

[16] У 1998 р. один службовець податкової служби заявляє парламентській комісії на чолі з Жаном Главані, створеній після вбивства префекта Еріньяка: «Ми не перебуваємо постійно під страхом смерті, але не знаємо, що може з нами трапитись. Щодня ми кажемо собі: я не знаю, з ким матиму справу, зайшовши до якогось будинку. І якось увечері, повертаючись додому, ми можемо отримати кулю».

[17] З 1840 р. доменні печі, які переплавляли залізо з острова Ельба, з'являються на східному узбережжі. Але до 1890 р. вони всі закриваються внаслідок конкуренції континентальної чорної металургії.

[18] Це пояснює той факт, що на початку руху за автономію у 1970 р. багато корсиканців належали до Секретної озброєної організації (OAS). Ця складова частина «жорстоких» правих сил не перестала підтримувати націоналістичний рух. Підпільний рух спочатку називатиметься «Fronte Paisanu Corsu», і потрібні будуть тривалі та складні внутрішні переговори для прийняття абревіатури FLN(C), яку приписують руху за національне визволення Алжиру, який так довго замовчували.

[19] У 1993 — 1995 роки у розпалі братовбивчої боротьби між націоналістичними течіями, навколо громадянського маніфесту створюється рух «Жінки за життя», який об'єднує жінок — націоналісток, комуністок, безпартійних. Вони блокували громадські місця та, кількома роками пізніше, припинили свою діяльність замість того, щоб перейти до інших партій та кланів. Рух «Ava Basta!» («Вже досить!») рішуче бореться проти будь-якого вияву расизму, зокрема расизму проти народів країн північно-західної Африки.

[20] Радимо подивитися чотири номери журналу «Strade, Travaux du Centre d'Etudes Corses» (№№ 3, 6, 7, 10), у яких досліджується це питання з 1994 р. до 2001 р. під час наукової практики кафедри етнології університету в Провансі.

Література

Antomarchi F., Taddei D. Ecunumia identitaria. — 1997.

Busquet J. Le droit de la vendetta et les paci corses. — 1920. (réédition, 1994).

Casanova A. Identité corse, outillages et Révolution française. — 1996.

Cuq H. Mission d'information commune sur la Corse. Comptes rendus des auditions // Rapport №3511 de l'Assemblée nationale. 2 vol. — 1997.

Demailly S. La Corse en dépendance // Peuples méditerranéens. — 1978. — № 3. — P. 89 — 116.

Front régionaliste corse: Main basse sur une île, éd. Martineau. — 1971.

Glavany J. et Forni R. Corse: l'indispensable sursaut // Rapport d'information. — № 1077 de l'Assemblée nationale et Comptes rendus des auditions, 4 vol. — 1998.

Mauzé M. Boas, les Kwakiutl et le potlatch. Éléments pour une réévaluation // L'Homme. — 1986. — № 100. — P. 7 — 20.

Meistersheim A. : Territoire et insularité: le cas de la Corse. — 1991.

Pecqueux-Barboni R. Le costume // F. Attori et alii. La Corse / Encyclopédies régionales. — 1984.

Pomponi F. [éd.], Le Mémorial des Corses. 6 vol. — 1981.

Ravis-Giordani G. La culture corse existe-t-elle? // Etudes corses. — 1989 a. № 33. — P. 265 — 271.

«Un peuple sans identité ou une identité sans peuple? La Corse à la croisée des chemins» // La Pensée. — 1989. — № 268. — P. 37 — 47. «L'impossible Mezzogiorno» // Mediterraneans. — 2001. — № 12. — P. 28 — 38.

Rossi J.-M. et Santoni F. Pour solde de tout compte, entretiens avec Guy Benhamou. — Denoël, 2000.

Simeoni E. La volonté d'être. — 1995.

Stefani Jean-Toussaint, L'émigration des Corses dans la colonisation française // Thèse, Montpellier (cité dans F. Pomponi, 1981, tome 6 : 351).

Thiers J. Papiers d'identité. — 1989.

Villa P. La maison des Viale // Presses de la Renaissance. — 1985.